

เทศน์อบรมฆราวาส ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๐๘

ความงามแห่งธรรม

พระศาสนาถ้าจะเทียบทางด้านวัตถุ ก็เหมือนน้ำที่สะอาดสำหรับซักฟอกสิ่งสกปรกทั้งหลายให้กลายเป็นของสะอาดขึ้นมา ใจจึงเทียบกับวัตถุที่ไม่สะอาด คือมีความเศร้าหมองอยู่ในตัว เพราะอาศัยความคลุกเคล้ากับอารมณ์ที่สกปรก การทำใจให้สกปรกนั้น เรามีทางทำได้ด้วยกัน ไม่ว่าจะสัตว์บุคคลและชาติชั้นวรรณะใด เพราะทางนี้เป็นทางที่เคยชินของจิตมาแล้ว ทางนี้จึงเป็นทางสะอาดกราบรื่นของจิตและอารมณ์ที่โสมมทุกประเภท ถ้าเทียบกับทางภายนอกก็เหมือนทางที่มีผู้คนสัญจรไปมาตลอดเวลา ไม่รกรุงรัง เพราะอาศัยการเหยียบย่ำผ่านไปมาอยู่เสมอ ทางที่มาของมลทินผ่านเข้าออกระหว่างจิตกับอารมณ์ ย่อมมีความเตียนและราบรื่นเช่นเดียวกัน โดยมีจิตเป็นสถานที่อยู่อาศัย มีจิตเป็นสถานที่เกี่ยวข้อ อารมณ์กับจิตจึงเป็นไปด้วยกันอย่างง่ายดาย

แต่อุบายวิธีซักฟอกใจให้เป็นไปเพื่อความสะอาดผ่องใส เป็นที่เย็นใจน่าดูน่าชม แก่ตน และระบายออกมาทางกาย วาจา ให้เป็นที่น่าดูน่าชมของคนอื่นนั้น ต้องมีครู มีอาจารย์เป็นผู้คอยแนะนำสั่งสอน ให้รู้ทั้งทางถูกและทางผิด ดังนั้น ธรรมจึงเป็นเหมือนเครื่องซักฟอกที่ดีเยี่ยม ซึ่งออกจากพระทัยอันบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรม และทรงนำมาประกาศสอนบรรดาสัตว์ให้รู้ทางดำเนิน อันเป็นไปเพื่อความเกษมเป็นชั้น ๆ โดยแนะนำอุบายวิธีต่าง ๆ ตามควรแก่อุปนิสัยของผู้มาอบรมศึกษา

ในชั้นเริ่มแรกแห่งการสั่งสอน ทรงแนะนำด้วยพระองค์เอง จนเห็นผลประจักษ์แก่ผู้มาศึกษาและปฏิบัติด้วยเป็นชั้น ๆ แห่งธรรม ตลอดถึงชั้นบรรลุป็นสาวกอรหันต์ขึ้นมาในวงแห่งธรรมเป็นจำนวนมากพอสมควรแล้ว จากนั้นก็ทรงมอบให้สาวกทำหน้าที่สั่งสอนช่วยบ้าง ทรงสั่งสอนเองบ้าง มีการถ่ายทอดมาเป็นลำดับจนถึงครูอาจารย์ซึ่งสมควรจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวน้ำใจประชาชนด้วยหลักปริยัติ ปฏิบัติ และความรู้อยู่ภายในใจถ่ายทอดมาถึงพวกเรา

ใจที่ได้รับการซักฟอกด้วยการบำเพ็ญคุณงามความดี ตามพระโอวาทธรรมของพระพุทธเจ้า จึงกลายเป็นใจที่นึ่มนวลแก่ตนเอง จะคิดปรุงเกี่ยวกับการงานทุกด้าน จะพูดจาพาที กิริยามารยาท ความเคลื่อนไหวทุกอาการ เป็นกิริยาที่น่าดู น่าชมไปตาม ๆ

กัน ฉะนั้น นักปราชญ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น จึงนิยมการฝึกฝนอบรมตนมากกว่าสิ่งอื่น ๆ เพราะเล็งเห็นว่าใจเป็นรากฐานสำคัญของงานทุกชิ้น ไม่ว่าจะงานทางโลกหรือทางธรรม มีใจเป็นผู้รับผิดชอบทั้งนั้น งานทุกชิ้นจะสำเร็จขึ้นมาในลักษณะใด ย่อมเป็นเครื่องล่อถึงใจผู้เป็นเจ้าของงานเสมอ

ใจท่านเปรียบเหมือนเนื้อผ้าที่คอยจะสกปรกได้อย่างง่ายดาย เจ้าของต้องคอยระวังรักษาความสะอาดอยู่เสมอ ลักษณะของจิตก็คอยจะคลุกเคล้าด้วยอารมณ์เครื่องเศร้าหมองอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้โลก ให้โกรธ ให้หลง บ่อย ๆ จนตามรู้ไม่ทัน แต่เมื่อได้รับการอบรมด้วยวิธีต่าง ๆ ตามแนวทางแห่งธรรมที่ซื่ออกไว้ ใจก็คอยหายพยศและมีความสง่าราศีขึ้นมา คอยฟังคำสั่งเราบ้าง ไม่ค่อยผาดโผนโลดเต้นเหมือนที่ยังไม่ได้รับการอบรม และใจเป็นสิ่งสำคัญกว่าวัตถุภายนอกอีกมากมาย จึงจำต้องมีการอบรมเสมอ

แต่การอบรมจิตย่อมมีการฝ่าฝืนธรรมดาของจิตที่เคยเป็นมาอยู่บ้าง คำว่าธรรมดาหมายถึงสิ่งที่เคยมีเคยเป็นและเคยชินมาแล้ว จิตที่เคยเป็นมาจนไม่ทราบความผิด ถูก ชั่ว ดีของตน เพราะความไม่สนใจสังเกต เนื่องจากความเคยชินมาอย่างนั้นเป็นนิสัย นี้เรียกว่าธรรมดา แต่การฝึกหัดตัดแปลงใจให้ผิดจากเรื่องธรรมดา ความคิดธรรมดา การกระทำธรรมดานั้นเป็นการลำบากอยู่บ้าง จะอย่างไรก็ดีเราอย่าลืม พุทธฺสรณฺ์ คจฺฉามิ ซึ่งเป็นองค์แห่งสรณะอันประเสริฐของเรา พระองค์ทรงบำเพ็ญมาก่อนด้วยความฝ่าฝืนตั้งแต่ต้นเป็นลำดับมา ไม่ทรงปล่อยไปตามกระแสของใจที่มีความอยากเป็นประจำ ตลอดอุบายต่าง ๆ ที่ทรงนำมาแก้ไขตัดแปลงพระองค์จนสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา ก็เป็นเรื่องฝืนคติธรรมดาที่จิตเคยเป็นมาทั้งนั้น

การตัดสินใจสละตำแหน่งหน้าที่จากความเป็นกษัตริย์ อันเป็นพระเกียรติสูงสุด การเสด็จออกจากปราสาท การพลัดพรากจากพระชายาและพระโอรส พระชนก ชนนี้ ไพร่ฟ้าประชาชี ตลอดจนพระราชสมบัติทั้งแผ่นดิน ทำไมจะไม่เป็นการฝ่าฝืนคติธรรมดาเล่า ต้องเป็นการฝ่าฝืนอย่างยิ่ง และฝ่าฝืนจนสลบไสลไปในบางครั้ง เพราะอำนาจความมุ่งหวังเต็มพระทัยในความพ้นทุกข์ และมุ่งหวังจะรื้อชนสัตว์ซึ่งเป็นสมบัติอันมีค่ามาก มีพระชายาและพระโอรส เป็นต้น ให้ตามเสด็จสู่ธรรมอันเป็นแดนเกษม จึงทรงฝืนพระองค์อย่างเต็มที่ โดยไม่ทรงอาลัยและเสียดายในชีวิตว่าจะจะเป็นหรือจะตาย และทรงฝืนจนโลกสะเทือนไปหมดทั้งแผ่นดิน

ฝืนในอันดับต่อไป คือฝืนใจไม่ให้เกิดเป็นอารมณ์ห่วงใยในพระราชฐานบ้านเมืองที่เคยปกครองมา มีพระชายาและพระโอรสเป็นต้น ไม่ให้มีความเกะเกี้ยวกังวลพระทัยในเวลานั้น ทรงมุ่งหน้าต่อความเพียรเพื่อตรัสรู้ แม้จะทรงมีความลำบากอย่างมากมาในการอยู่ การไป การเสวย การนุ่งห่ม การหลับนอน ซึ่งไม่เคยประสบมาอย่างนั้น จำเป็นก็ต้องฝืน อยู่ไม่สบายก็ฝืนอยู่ นิ่งไม่สบายก็ฝืนนั่ง นอนไม่สบายก็ฝืนนอน การเสวยไม่สะดวกก็ต้องฝืน หลับตาเคี้ยว หลับตากลิ้น เพราะสิ่งทั้งนี้มีใช้เป็นที่กษัตริย์เคยทรง จึงเป็นเรื่องฝืนไปหมดทุกอาการและทุกสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับพระองค์

และยังฝืนใจไม่ให้เกิดปรุ้งเรื่องราวที่เคยเป็นมา ซึ่งจะก่อความกังวลให้ทรงท้อถอยความเพียร ทรงปลอมโยนและข่มขู่ใจ ให้มีความอุตสาหะพยายามและเข้มแข็งทางด้านความพากเพียรไม่ยอมให้ลดละ แม้การอดพระกระยาหารไม่ทรงเสวยถึง ๔๙ วันก็ยังทรงสามารถทำได้ ซึ่งคนสมัยนั้นและสมัยใดบ้าง จะสามารถฝืนร่างกายและใจทำได้เหมือนอย่างพระองค์ท่าน ประวัติเช่นนี้มีพระองค์ผู้เดียวเท่านั้นทรงทำได้ และมีพระประวัติรอดตายมาให้โลกได้เป็นขวัญใจ ให้ระลึกถึงท่านทั่วดินแดน การบำเพ็ญเพียรทุกประโยชน์ของพระองค์ปรากฏว่าฝืนใจทั้งนั้น แม้เช่นนั้นก็ไม่ทรงท้อพระทัยที่จะถอยพระองค์เสด็จกลับเข้าสู่พระราชฐานบ้านเมือง ให้กิเลสที่ครอบงำพระทัยหัวเราะเยาะและเป็นผู้จับจองวิญญู คือ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป

ที่กล่าวมาทั้งนี้เป็นประวัติของ พุทธ ธรรม คัจฉามิ ของพวกเรา ท่านฝืนพระทัยท่านอย่างนั้น มิใช่เป็นพระพุทธรูปเจ้าขึ้นมาแบบวาทมนโนภาพเอาเฉย ๆ คือ พอนึกอยากจะเป็นเท่านั้น ก็เป็นพระพุทธรูปเจ้าขึ้นมา ถ้าเป็นเช่นนั้นพระพุทธรูปเจ้าก็มีอยู่ทุกแห่งทุกหน แม้สัตว์ดิรัจฉานบางประเภทก็คงมีโอกาสเป็นพระพุทธรูปเจ้าได้ ในขณะที่คิดอยากจะเป็นไม่ว่าแต่มนุษย์ที่มีความคิดสูงกว่าสัตว์เลย ที่ไม่เป็นได้เช่นนั้นก็เพราะธรรม มีความเสมอภาคต่อสิ่งที่เป็นฐานะและ อฐานะ โลกจึงมีคนดี คนชั่ว สัตว์ดี สัตว์ชั่ว ไปตามกรรมของตนที่ทำไว้ไม่ป็นเกลียวกัน

กิเลสและบาปธรรมมีความเกรงกลัวอำนาจคนที่ฝืนคติธรรมตา เช่นพระพุทธรูปเจ้าของเรา พอพระองค์เริ่มฝืน กิเลสก็เริ่มเป็นเดือดเป็นแค้น และเริ่มขยับขยายที่อยู่อาศัย เริ่มย้ายครอบครัวผิวเมียยุ่งไปตาม ๆ กัน พอพระองค์ฝืนเต็มที่กิเลสก็ร้อน เพื่อหาทางออกเต็มที่ เมื่อถึงขั้นตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้าขึ้นมา กิเลสตั้งอยู่บนพระทัยไม่ได้ ก็แตกกระจัดกระจาย หลงลูก หลงแม่ หลงผิว หลงเมียกันยุ่งไปหมด เพราะหาทางออกและหลบภัยจากมหาสติมหาปัญญา อันเป็นเหมือนนวัตฤเครื่องทำลายที่ทันสมัย

ไม่มีกิเลสตัวใดจะสามารถฝืนเอาชีวิตแลกลสตีปัญญาปรมาณู ทนตั้งอยู่บนพระทัยได้ต่อไป กิเลสทุกประเภทต่างก็หลุดลอยออกจากพระทัยโดยสิ้นเชิง ยังคงเหลือแต่พุทธะอันเด่นดวง ซึ่งเป็นมิ่งขวัญของพระองค์ผู้กล้าตายในสงคราม ทรงสละทุกสิ่งทุกอย่างก็เพื่อธรรมดวงนี้เท่านั้น ครั้นแล้วก็สมพระประสงค์ และเป็นพระพุทธเจ้าที่สมบูรณ์ขึ้นมา ให้เป็นมิ่งขวัญของโลกในลำดับต่อมา

ดังนั้นเราผู้เป็นพุทธบริษัทที่จัดว่าเป็นลูกศิษย์พระตถาคต ผู้ปรากฏเด่นทางความเพียรและบริสุทธิ์ในพระทัย เวลาประกอบความพากเพียรไปถึงที่คับแคบและจนมุม จึงไม่ควรจะหาทางออกด้วยความท้อถอย อันเป็นทางมัตตตนเองโดยไม่รู้ลึก เพื่อเป็นหลักชัยโปรดระลึกถึงท่าน ทั้งการดำเนิน วิธีดำเนิน และการฝืนคติธรรมดา ว่าท่านทรงทำอะไรบ้าง จึงได้ชัยชนะมาสั่งสอนพวกเรา ท่านมีความลำบากยากเย็นเชียวใจแค่ไหน อย่าเห็นเพียงว่า การประกอบคุณงามความดีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แล้วเข้าใจว่าตนมีความขยันหมั่นเพียร และมีความกล้าหาญยิ่งกว่าครูคือศาสดา

ถ้ามีความคิดไปทำนองนั้นแสดงให้เห็นว่า เราจะเป็นผู้ท้อถอยความเพียร และด้อยในการดัดแปลงตนเองด้วยความเข้มแข็ง ทำอย่างไรจึงจะเป็นไปเพื่อความเข้มแข็งและก้าวหน้า เพื่อตามเสด็จพระพุทธเจ้าให้ทัน นั่นแลเป็นความคิดที่ดีและหน้าที่อันเหมาะสมแก่เรา ผู้เป็นพุทธบริษัทถือพระพุทธเจ้าเป็นครู ตามที่เห็นในพระประวัติซึ่งได้นำมากล่าวบ้างแล้ว รู้สึกว่าเป็นคติตัวอย่างแก่โลกได้อย่างสมบูรณ์ ไม่มีทางจะตำหนิได้แม้แต่น้อย ส่วนเรายังไม่มีถึงขนาดนั้น ไหนจะถือว่าตนเก่งกล้าสามารถยิ่งกว่าครู เราต้องย้อนจิตมาสอนตนอย่างนี้บ้าง จะมีแก้ไขทำความเข้มแข็งต่อการดำเนิน เพื่อความปลดเปลื้องสิ่งที่เคยทำการกีดขวางต่อใจมานาน ให้ลดน้อยหรือสิ้นไปทุกระยะ

การทำงานเพื่อปลดเปลื้องถอดถอนตัวให้ขึ้นจากหล่มลึก แม้จะยากลำบากขนาดไหน ไม่ควรไปยึดถือสิ่งนั้นมาเป็นอุปสรรคต่อใจ ผู้กำลังมุ่งหวังต่อความสุขสมบูรณ์ จะเป็นการตัดหนามกั้นทางตนเอง จนหาทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ไปไม่ได้ ต้องพยายามแหวกขวากหนามที่มีอยู่ในหนทางและสองฟากทางออกเป็นลำดับ ด้วยความขยันหมั่นเพียร เราอยู่ที่ไหนไม่ว่าในบ้านหรือในป่า การบำเพ็ญคุณงามความดีมีทางทำได้ โอกาสวาสนามีการอำนวยแก่ผู้มีความมุ่งมั่นต่อธรรมอยู่เสมอ แต่โอกาสวาสนานั้นจะไม่อำนวยสำหรับบุคคลผู้ชอบตีตนตายก่อนเป็นไข้ ผู้ดำเนินดิโทษตนเองโดยไม่มีเหตุผล และยังจะเป็นการเปิดทางให้ความท้อแท้อ่อนแอ เข้ามาเป็นเจ้าเรือนบนจิตใจมากขึ้น แล้วจะหาโอกาสวาสนาอำนวยไม่ได้ตลอดกาล

ผู้ตั้งใจจะดำเนินตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ต้องคำนึงถึงทางดำเนินของพระองค์และพระธรรมที่ปรากฏเป็น ธมฺโม ปทีโป มีความสว่างไสวเหนือสิ่งใด ๆ ในโลก ธรรมนี้ก็เกิดขึ้นจากการฝึกคติดธรรมดาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ซึ่งต้องตามเสด็จพระพุทธเจ้าด้วยปฏิบัติเครื่องดำเนินแบบเดียวกัน ไม่ว่าจะยากหรือง่าย แต่มีความเพียรเป็นที่ตั้งในกิจการที่เห็นว่าชอบธรรม จนเป็นผลสำเร็จได้ ฉะนั้น ทั้งสามรัตนะจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจของสัตว์โลกได้ในชั้นมหาอุตมมงคล

ใจของสามัญชนทั่ว ๆ ไป ถ้าพูดถึงความต้อตึงต้อตึงเป็นจิตที่ต้อตึงเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะจิตผู้หญิง ผู้ชาย นักบวชและฆราวาส เพราะมีสิ่งส่งเสริมอยู่ภายในให้แสดงตัวออกมาเป็นความต้อตึงแข็งกระด้างเหมือนกัน ไม่ว่าจะจิตใครที่ปรากฏเป็นรูปร่างขึ้นมา เช่นเราเช่นท่านแล้ว จะกลายเป็นจิตที่บอกง่ายสอนง่าย และมีการสั่งสมอบรมคุณงามความดีใส่ตัวโดยไม่ต้องมีการบังคับบัญชา พาจัดพาทำอะไรทั้งนั้น แต่เป็นไปเองโดยลำพังตัวเองอย่างนี้ จะหาไม่เจอเลยในแหล่งแห่งไตรโลกธาตุ

แม้จะเป็นผู้มีนิสัยวาสนาเบาบางมากเพียงไรก็ตาม เบื้องต้นต้องอาศัยการฝึกหัดอบรมด้วยกันทั้งนั้น จึงจะเป็นไปได้ ไม่เช่นนั้นก็ไม่ต้องมีครูมีอาจารย์ต้องคอยชี้แจงสั่งสอนให้เหน็ดเหนื่อยเปล่า เฉพาะผู้แสดงแล้วถือว่าการสอนคนให้เป็นคนที่ดีและการสอนพระให้เป็นพระที่ดีนี้ เป็นภาระหนักอย่างฝังลึกทีเดียว เพราะผู้มาศึกษาอบรมด้วยความรู้สึกในแง่หนักเบาต่างกันเป็นราย ๆ ไป การสั่งสอนจึงจะทำแบบนายเสนายามาไม่ได้ ผู้มารับการศึกษาจะไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควรจะได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จำต้องเป็นภาระอยู่กับผู้ให้การอบรมสั่งสอนโดยดี

ฉะนั้นการฝึกฝนตนตามนัยที่ครูอาจารย์อธิบายให้ฟังแล้ว จึงควรถือเป็นภาระของตัวอย่างไม่สนใจหาผู้เปลี่ยนตัว เพราะไม่ใช่งานซึ่งจะทำแทนกันได้ แม้จะยากหรือลำบากเพียงไร ก็เป็นงานจำเป็นสำหรับเราโดยเฉพาะ งานที่จะก้าวไปเพื่อความพ้นทุกข์ตามเสด็จพระพุทธเจ้านี้ เป็นงานที่มีเกียรติสำหรับเรา และเป็นงานตัวอย่างของโลกและธรรมทั่ว ๆ ไป เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญมาจนสำเร็จเต็มภูมิแล้ว ยังเป็นบุคคลตัวอย่างของโลกให้ถือเป็นแบบฉบับตลอดถึงสมัยทุกวันนี้ ไม่เคยล้าสมัยและจืดจางตลอดมา

เราผู้เป็นลูกของท่านผู้กล้าหาญจึงควรเอาแบบอย่างจากครูมาใช้ อย่ามีความอิดหนาระอาใจต่อความเพียร จิตถ้าได้รับการบำรุงจากความเพียรเสมอแล้ว ต้องขยับตัวขึ้นไปเป็นลำดับไม่มีวันจะถอยกลับลงมา วันนี้อยู่เรื่องของตัวขนาดนี้ วันนี้มีอารมณ์

เกี่ยวข้องกับเท่านี้ และได้ใช้ความเพียรพยายามรู้และแก้ไขกันได้ขนาดนี้ วันหน้ารู้ อารมณ์ประเภทนั้น และทำการแก้ไขกันได้เท่านั้น ๆ และมีความเพียรสืบต่อกันไปทุก วันและเวลา ก็เลสอัสวะจะมีกำลังก่อตัวมาจากที่ไหนบ้าง พอจะมากลุ่มรุมใจของผู้มี ความเพียรให้หนาแน่นขึ้นไป มีแต่นับวันจะน้อยลงเป็นลำดับเท่านั้น นอกจากผู้ไม่สนใจจะอบรมตัดแปลงตนเองเท่านั้น นั้นเป็นคนหาประมาณมิได้ คือเป็นคนไม่มีเขตแดน อย่าถือเอามาเป็นคติตัวอย่าง จะทำให้ด้อยลงในทางความเพียรและมีทางเสียไปด้วย

ผู้เป็นคนดีมีคติประจำตน จะเป็นหญิง เป็นชาย เป็นนักบวชหรือฆราวาส โปรด ยึดเอามาเป็นคติทันที แม้ที่สุดมองเห็นไปไม่ร่วงหล่นลงจากหัวของมัน ก็ให้ยึดเอามาเป็นธรรมเครื่องพำสอนตน โดยถือว่ากิริยาที่ไปไม่ร่วงลงมานั้นคือ ความหมัดกำลังที่จะตั้งอยู่ได้ จึงร่วงโรยลงไปเช่นนั้น ชีวิตของมนุษย์และสัตว์ก็ย่อมมีสภาพเช่นเดียวกัน มีความทุกข์และความแปรปรวนประจำตน เรื่องสภาพของธาตุขันธ์เคยเป็นเช่นนั้น ตลอดมา ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็เป็นอยู่อย่างนั้น สภาพเหล่านี้ตั้งอยู่เหนือโลกธรรมทั้งหลาย ไม่เคยเป็นไปตามการดำหนิติม และคำอ้อนวอนของผู้ใดทั้งนั้น

และเรื่องเช่นนี้เคยมีประจำอยู่ทั่วไป ไม่ว่าจะ เป็นสภาพใดที่อยู่ในวงสมมุติ ย่อม มีทางเดินสายเดียวกัน ไม่มีผู้ใดมีอำนาจราชศักดิ์ จะก้าวเดินทางสายแปลกจากโลกไตรภพนี้ไปได้ นอกจากท่านผู้บริสุทธิ์โดยสิ้นเชิงแล้วเท่านั้น จะไม่เดินทางสายสมมุติที่โลกเดินกัน ผู้ใช้ตามความไตร่ตรองด้วยปัญญาไปที่ไหนมีแต่ธรรมโอสถเครื่องแก้ไขทั้งนั้น เพราะความรับสัมผัสจากสิ่งต่าง ๆ เตือนอยู่เสมอทั้งวันทั้งคืน ยืน เดิน นั่ง นอน ตรงกับท่านว่า ฟังธรรมในหลักธรรมชาติ ได้ฟังตลอดเวลาไม่มีขาดวรรคขาดตอน ไม่เหมือนพระท่านเทศน์ให้ฟังบนธรรมาสน์

ก็พวกเรามีศาสดาเป็นครูสอนอยู่แล้วทุกบททุกบาท ท่านตรัสไว้ในธรรมนบได้ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ส่วนที่เป็นปลีกย่อยไม่อาจคณานับ ทั้งนี้ล้วนเป็นอุบายวิธีที่สอนเราทั้งนั้น เพราะเรื่องทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่กับเรา ธรรมทั้งหมดจึงมาเกี่ยวข้องกับเรา ถ้าเรามีโอปนยิกอ น้อมมาปฏิบัติตัดแปลงตนเองให้เป็นไปตามพระโอวาทที่พำสอนแล้ว ย่อมมีทางเล็ดลอดจากทุกข์ไปได้เป็นลำดับ ฉะนั้น สติปัญญาที่เราไตร่ตรองดูเรื่อง ภายนอกภายใน จึงควรให้แนบสนิทกับใจ เรื่องของทุกข์ก็มีทั้งทุกข์ข้างนอก มีทั้งทุกข์ข้างใน มีทั้งทุกข์ของท่านและทุกข์ของเรา และทุกข์ของสัตว์แต่ละประเภทเต็มไปหมด ล้วนเป็นเรื่องของทุกข์คือความบีบคั้นอันเดียวกัน

สัตว์และคนแสดงกิริยาต่าง ๆ ออกมาให้เราเห็นว่าเขาเป็นทุกข์ ก็เพราะความทนตัวอยู่ไม่ไหวนั่นเอง สัตว์ก็แสดงกิริยาของสัตว์ คนก็แสดงกิริยาของคนตามประเภทของตน ก็เมื่อเรื่องของทุกข์ประกาศตัวอยู่ทั้งข้างนอกและข้างใน ทำไมจะไม่รู้ไม่เห็น เพราะทุกข์เป็นของมีอยู่จริง ๆ ถ้าใช้ปัญญาไตร่ตรองอยู่บ้าง ก็ควรจะทราบตามเรื่องของทุกข์โดยลำดับ และยังทุกข์ที่เป็นส่วนละเอียดเข้าไปอีก คือทุกข์ทางใจ ถ้าสติปัญญายังไม่สามารถตามสอดรู้เข้าไปถึงทราบใด ทุกข์ก็แสดงตัวอยู่ทราบนั้น เช่นเดียวกับเนื้อผ้าที่สกปรก ยังไม่ถูกฟอกให้ละเอียดทั่วถึง มลทินก็ย่อมมีทางเกาะอยู่ได้ จนกว่าจะถูกซักฟอกจนขาวสะอาดโดยทั่วถึงแล้ว มลทินก็ย่อมหมดไปฉะนั้น จิตที่ถูกซักฟอกด้วยปัญญาก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ฉะนั้นจึงควรทราบว่า ไม่มีจิตดวงใดจะพ้นวิสัยของการฝึกฝนทรมาณจากความเพียรไปได้ อย่างไม่จำเป็นต้องเป็นจิตที่บริสุทธิ์ผ่องใสขึ้นมาตามส่วนแห่งการดัดแปลงของผู้มีความเพียรโดยไม่มีปัญหา ขออย่างเดียว คืออย่าเห็นความเพียรเครื่องรื้อถอนตนออกจากทุกข์เป็นกรวดเป็นทรายไปก็พอ จิตจะมีการทรงตัวอยู่ได้ ไม่ถูกพัดผันจากพายุ คืออารมณ์เครื่องยั่ววนที่มาจากทิศต่าง ๆ ทั้งยังสามารถต้านทานลมพิษเหล่านี้ได้ด้วยอุบายของปัญญา อันมีความเพียรเป็นแม่แรงพาให้ยืนตัว

ทุกข์ สมุทัยที่เคยเป็นข้าศึกก็จะกลายมาเป็นหินลับสติปัญญาให้คมกล้าขึ้นเป็นลำดับ จนสามารถแยกตนออกจากทุกข์ได้ ทั้งทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ หมดความเกี่ยวข้องกังวลในทุกข์ที่เคยซึบซาบกันมาเป็นเวลานาน แม้ยังเหลืออยู่ก็เพียงเศษแห่งทุกข์ที่มีประจำชั้นซึ่งไม่มีพิษสงอะไรเท่านั้น ทุกข์ประเภทนี้แม้พระพุทธเจ้าก็ต้องยอมรับเช่นเดียวกับสามัญชนและสัตว์ทั่ว ๆ ไป ไม่ทรงปฏิเสธ เพราะชั้นอันเป็นเรือนรังดั้งเดิมของทุกข์ยังมีอยู่ จำต้องยอมรับกันไปจนกว่ากาลเวลาของคตินิพพานจะตัดสินยุติลง ทุกข์ประจำชั้นก็เป็นอันหมดปัญหาลงในเวลานั้น ไม่มีทางสืบต่อภพชาติอีกต่อไป ใจที่บริสุทธิ์ก็กลายเป็นบรมสุขไปตามอนุภาติเสสนิพพาน โดยไม่มีสมมุติใด ๆ ตามขัดแย้ง

ขอย้อนกลับค้นหาสัจจะสองข้างต้นอีกครั้ง เพื่อท่านผู้ฟังจะได้ตรวจตราตนเองกับสองสัจจะข้างต้นให้ละเอียดถี่ถ้วนอีกครั้งหนึ่ง คือตามหลักธรรมแล้ว ทุกข์ไม่ว่าทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ ถ้าไม่มีสาเหตุทำให้เกิด แต่แสดงตัวขึ้นมาเฉย ๆ ย่อมเป็นไปได้ เช่น กายจะปรากฏทุกข์ขึ้นมา ต้องมีสาเหตุที่ทำให้เป็นส่วนบกพร่องของกายปรากฏขึ้นมา ทุกข์จำต้องปรากฏขึ้นมาตามจุดบกพร่องนั้น ๆ แม้ทุกข์ทางใจก็จำต้อง

แสดงขึ้นมาตามจุดบกพร่องของใจ ที่เรียกว่าความเลินเล่อเพลอสติ นี่เป็นจุดบกพร่องของใจที่ยังทุกข์ให้เกิดขึ้นได้

เมื่อสุข ทุกข์เกิดขึ้นตามสาเหตุชั่วเป็นหลักประกันอยู่แล้ว การดำเนินชีวิตในผลคือสุข ทุกข์ จึงไม่มีผลดีอะไรเกิดขึ้น นอกจากจะเป็นเรื่องส่งเสริมสมุทัยให้ทำการสั่งสมทุกข์เพิ่มขึ้นอีกเท่านั้น ฉะนั้นเพื่อดับทุกข์ให้ถูกตามทางมรรคปฏิบัติ ผู้รับทราบทุกข์ที่เกิดขึ้นจึงควรจับทุกข์ขึ้นเป็นเป้าหมาย แล้วพิจารณาตามสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์โดยรอบคอบด้วยปัญญา เช่นวันนี้เราไม่สบายใจ เพราะคิดถึงเรื่องอะไรจึงเป็นสาเหตุให้เกิดความไม่สบาย ไม่สบายใจกับสิ่งใดหรือกับผู้ใด เกิดขึ้นที่ไหน ขณะนี้ความไม่สบายตั้งอยู่ที่ไหน ตั้งอยู่กับอะไร ความไม่สบายนี้เป็นใครหรือเป็นของใคร

ท่านว่าความไม่สบายเป็นต้นนี้เป็นของจริงอันประเสริฐ มิได้เป็นของใครและเป็นของใครทั้งนั้น การใช้ปัญญาตามชุดค้นเข้าไปก็จะพบต้นเหตุอย่างชัดเจนว่า โรงงานผลิตทุกข์ คือใจที่ไม่มีสติ ไม่มีปัญญารักษาตน ปล่อยให้ความคิดปรุงอันเป็นฝ่ายสมุทัยสั่งสมทุกข์ขึ้นมา โดยไม่มีการต้านทานขัดขวาง ใจจึงได้รับความทุกข์อย่างไม่มีใครช่วยได้ ทุกข์มีสาเหตุเกิดขึ้นได้ดังที่กล่าวมานี้แล ฉะนั้น ผู้พิจารณาเพื่อดับทุกข์โดยชอบธรรม จึงควรใช้ปัญญาจงด้องเข้าไปในจุดที่แสดงอาการกระเพื่อมอยู่ตลอดเวลา จุดนั้นเป็นที่เกิดขึ้นแห่งทุกข์และสมุทัยทั้งหมด และเป็นโรงงานใหญ่โตและแข็งแรงมั่นคงมาก ต้องทดสอบดูให้ละเอียดถี่ถ้วน ไม่เช่นนั้น จิตจะไปทำความสำคัญว่า สิ่งเหล่านั้นเป็นเราและเป็นของเราขึ้นมา ความสุขทุกข์ก็จะกลายเป็นเรา เป็นของเราขึ้นมาตาม ๆ กัน คำว่า “เรา” กับความคิดดี คิดชั่ว และสุข ทุกข์ก็จะเชื่อมเข้าเป็นอันเดียวกันจนหาทางแก้ไขไม่ได้

ฉะนั้น จึงคอยสังเกตด้วยสติกับปัญญา ตามลำดับที่ความคิดดีหรือชั่วเกิดขึ้นภายในใจ ทั้งขณะตั้งอยู่และดับไป พร้อมทั้งการทราบต้นเหตุที่เกิดขึ้นของสิ่งเหล่านั้นไปในระยะเดียวกัน เช่น ความดีใจเสียใจเป็นต้นเกิดขึ้น จงจับจุดนี้แล้วขุดค้นหาสาเหตุที่เกิดขึ้น เรื่องความสุข ความทุกข์ที่เป็นผลซึ่งออกมาจากจุดเดียวกันก็จะดับไป แล้วเปลี่ยนสภาพขึ้นมาใหม่ ให้จิตตามรู้กันตามลำดับของเรื่องที่ยังไม่จบสิ้นลงโดยสิ้นเชิง ยังจะได้คติที่สำคัญ ๆ จากการพิจารณาในเวลานั้นด้วย

วิธีดำเนินจิตต้องถือความสัมผัสและความกระเพื่อมของจิต เป็นเป้าหมายของการพิจารณา จิตจะแสดงตัวขึ้นมาอย่างไร เช่นแสดงเป็นความเสียใจและเศร้าหมองขึ้นมา อย่าตื่นเต้นตกใจไปตามอาการที่แสดงนั้น ๆ จงพิจารณาให้รู้โดยทั่วถึง ตามหลัก

สติปัญญาของผู้ต้องการทราบต้นเหตุแห่งเรื่องทั้งปวง ไม่ให้มีจุดบกพร่องต่อการพิจารณา ความเสียใจและเศร้าหมองเป็นสาเหตุมาจากสมุทัย ความดีใจและผ่องใสเป็นสาเหตุมาจากมรรค คือข้อปฏิบัติทั้งสองประเภทนี้ จงถือเป็นทางเดินของสติปัญญาต่อไป อย่าไปยึดเอาความเศร้าหมองและผ่องใสขึ้นมาเป็นต้น สติปัญญาจะหาทางเดินต่อไปไม่ได้ เนื่องจากความเศร้าหมองและความผ่องใส จะกลายเป็นเราขึ้นมาในระยะที่ไปยึดเขา เรากับเขาจะแก้กันไม่ตก เพราะความผ่องใสเราก็เสียดายและรักสงวน ส่วนความเศร้าหมองเราก็เกลียดชัง ความเกลียดชังก็เป็นเรื่องของเรา แม้เราไม่ชอบความเศร้าหมอง แต่เรากลับชอบความเกลียดชัง จึงถือความเกลียดชังขึ้นมาเป็นตัวโดยไม่รู้สีก ก็เลสกับเราจึงมีโอกาสทะเลาะเคาะกันได้อย่างนี้

เรื่องมารยาของใจที่มีกิเลส มันแสดงอาการหลอกหลวงเรา ใต้รอยแปดพันประการ เพื่อการดำเนินไปด้วยความสะดวกและราบรื่น จงถือเอาเรื่องดี เรื่องชั่ว และความเศร้าหมองผ่องใสเป็นต้น เป็นทางเดินของสติปัญญา จิตจะแสดงอาการอย่างใด ขึ้นมาจงทราบ และทำความเข้าใจกับสิ่งที่ปรากฏขึ้นมาทันที อย่าไปทำความเข้าใจเอาเองว่า สิ่งที่ปรากฏขึ้นมาเป็นสิ่งที่ควรไว้วางใจ และควรถือเป็นหลักยึดของใจ จะกลายเป็นความพลั้งเผลอและหลงยึดเอาสิ่งนั้น แล้วกลายเป็นสมมุติจุดหนึ่งขึ้นมาให้เป็นเครื่องกีดขวางใจโดยไม่รู้สีก เมื่อสิ่งที่เห็นว่าเป็นสิ่งถูกกับใจสลายตัวลงไป และสิ่งที่ไม่ชอบใจเข้ามากีดขวาง ใจก็จะแสดงความเสียใจขึ้นมา นั่นเป็นเรื่องเสริมสมุทัยให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาอีก

ดังนั้น เพื่อความรอบคอบต่อทางดำเนินของตน จงทำความเข้าใจกับสิ่งเหล่านั้นด้วยดีว่า เมื่อยังมีอารมณ์ดี ชั่ว และสุข ทุกข์ ปรากฏในวงปฏิบัติของจิต ก็แสดงว่าทางเดินของเรายังมีอยู่ ยังไม่ถึงที่สุดซึ่งควรจะหยุดการเดินทาง และจำต้องเดินตามสิ่งที่ปรากฏ สิ่งที่ปรากฏขึ้นมาเฉพาะหน้าไม่ว่าดีว่าชั่ว และไม่ว่าจิตจะแสดงอาการใด ๆ ออกมา ต้องตามรู้ตามเห็นด้วยการพิจารณา และถือจุดหรืออาการนั้น ๆ เป็นทางเดินของสติปัญญาโดยพิจารณาให้ถี่ถ้วน อย่าได้นอนใจกับสิ่งใด ๆ เมื่อสิ่งที่กล่าวมายังปรากฏอยู่กับใจมากน้อย ให้ถือว่าสิ่งที่ปรากฏนี้แล กำลังเป็นทางเดินของจิตและสติปัญญาอยู่เวลานี้ เรายังมีทางเดินต่อไปอีก ยังไม่สิ้นสุดทางเดินของเรา จนกว่าสติปัญญาจะรู้รอบคอบ และสิ่งทั้งหลายที่เคยปรากฏกับใจก็สลายตัวลงไป พร้อมทั้งรากฐานของมันที่เป็นจุดของสมมุติอันสำคัญ

เมื่อทุกสิ่งที่เคยเป็นข้าศึกของใจสลายตัวลงไปโดยสิ้นเชิงแล้ว นั้นแลการเดินทางของจิต มีสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นเพื่อนสอง ย่อมยุติลงเพียงเท่านั้น นั่นชื่อว่าหมดทางเดินจริง ๆ การหมดทางเดินจากสมมุติ ดี ชั่ว นั้นแล ท่านเรียกว่าวิมุตติ เราจะไปหาวิมุตติที่ไหนกัน นอกจากจะทำลายสมมุติออกจากใจหมดแล้ว ก็เป็นวิมุตติขึ้นมาเท่านั้น ไม่มีที่ไหนเป็นวิมุตติตามความคาดหมายของใจ ซึ่งเป็นเจ้าอารมณ์

คำว่า วิมุตติ กับ นิพพาน นั้นเป็นไวพจน์ของกันและกัน คือใช้แทนกันได้ เช่น เกี่ยวกับการกินกับการรับประทาน ซึ่งเป็นความหมายอันเดียวกัน พูดเพียงคำใดคำหนึ่ง โลกก็รู้ทั่วถึงกัน จิตที่เป็นวิมุตติของท่านผู้หลุดพ้นเพราะกำลังความเพียร จะย้อนกลับเห็นคุณของความเพียรที่พาตะเกียกตะกายและล้มลุกคลุกคลาน จนถึงแดนเกษมในปัจจุบันอย่างเต็มที่ และเห็นโทษแห่งความเกียจคร้าน และความโง่เขลาที่พาให้ชบเซาเหงาหงอย เพราะความบีบบังคับของกิเลสบาปธรรมซึ่งเป็นเจ้าครองใจ ไม่มีเวลาปลดแอกพอให้อยู่สบายสักเวลาหนึ่งเช่นเดียวกัน

นี้แล การดำเนินตามแบบ พุทธ ธรรม สงฆ์ สรรณ คัจฉามิ เป็นสภาวะ ย่อมมีจุดจบเป็นที่หวัง ดังที่อธิบายมา ทุกท่านโปรดนำไปประดับตน จะได้มากขึ้นตามกำลังความสามารถ ธรรมจะงามในเราตามขั้นแห่งธรรมที่ตนบำเพ็ญได้ เราก็เป็นผู้งามในธรรม เพราะชื่อว่าธรรมแล้วย่อมงามเป็นลำดับไม่มีสิ้นสุด คืองามในเบื้องต้นที่เราเริ่มบำเพ็ญก็เป็น อาทิกุลยาณ งามในท่ามกลางของท่านผู้บำเพ็ญขั้นสมาธิ ปัญญาก็เป็น มชฺฌกุลยาณ งามในที่สุดของท่านผู้มีจิตบรรลุถึงวิมุตติพระนิพพาน ก็เป็น ปริโยสานกุลยาณ คืองามอย่างสุดขีดสุดแดน ไม่มีอันใดเสมอเหมือน เพราะฉะนั้น ทุกท่านโปรดทำความบากบั่นต่อความงามแห่งธรรมในจุดสุดท้าย ให้สมกับธรรมที่มีไว้สำหรับโลกจะน้อมนำมาประดับตัวได้ทุกเวลาที่ต้องการ

ในอวสานแห่งธรรม จึงขออัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัยมาอภิบาลคุ้มครองท่านทั้งหลาย ให้มีความสะดวกสบายในการบำเพ็ญ จนเห็นผลเป็นที่พึงพอใจโดยทั่วหน้ากันเทอญ

www.Luangta.or.th